

⁹ Lásd Kontra Miklós: Apropó „De azért egy értelmiséginek tudnia kell, hogy min ironizál”. *Kritika* 2006/ május. pp. 14–6.

¹⁰ *Magyar Nyelvőr* 121. pp. 190–203.

¹¹ Az Orwell használta *Newspeak* magyar megfelelője Sziójgyártó László fordítása óta (G. Orwell: 1984. Európa Könyvkiadó: Budapest, 1989.) természetesen inkább *újbeszél* (vö.: i. m. 329–42 http://hu.wikipedia.org/wiki/Újbeszél_nyelv).

¹² Budapest, 2002.

¹³ Fenyvesi I. In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Debrecen, 1997. p. 186.

¹⁴ *Novyj mir* 1994/3, p. 244.

Osztetzky Éva

Acquisition du français et évaluation lexicale

[Francia nyelvtanulás és a szókincs értékelése]

Université de Pécs: Pécs, 2004. 219 p.

Osztetzky Éva a Pécsi Tudományegyetem Francia Tanszékének oktatójaként a francia nyelv hazai tanításának elkötelezett harcosa. *Acquisition du français et évaluation lexicale* című könyve – amelynek előzménye a 2003-ban a Tinta Könyvkiadónál megjelent *Lexicologie et enseignement du français* (ismertetését lásd a *Modern Nyelvoktatás* X. évfolyam 1. számában) – kontrasztív megközelítéssel vizsgálja a francia nyelvet tanuló magyarok specifikus problémáit a szókincs tekintetében: összegzi a szókincs elsajátításával kapcsolatos elméleti tudnivalókat, számba veszi a megszerzett szókincs felmérésének, értékelésének elméleti lehetőségeit és gyakorlatát, ismerteti az erre kidolgozott módszert, illetve az ennek alapján Baranya megyében elvégzett felmérést, majd következtetéseket fogalmaz meg a tanítandó szókincs összetételével, a tanítás és a tanulás módszereivel és eszközeivel kapcsolatban.

Minden nyelvtanárt foglalkoztat a kérdés, hogy valójában mekkora és milyen összetételű szókincset tanít, illetve hogy a tanítványok tényleges szókincse mekkora, milyen összetételű és funkcionális szempontból

mennyire adekvát. Ebből adódnak a további kérdések: hogyan lehet képet alkotni egy nyelvtanuló szókincséről (mennyiségi és minőségi kritériumok alapján), valamint hogyan fejleszthető hatékonyan a szókincs a nyelv tanításának és tanulásának folyamatában. A könyv ezekre a kérdésekre keresi a választ.

A szerző először a nyelvelsajátítással, majd az értékeléssel kapcsolatos szakirodalmat összegzi. Ezek a fejezetek együtt kezelik általában a nyelvelsajátítással és konkrétan a szókincs elsajátításával kapcsolatos problémákat, és foglalkoznak a franciát tanuló magyar anyanyelvű diákokra különösen jellemző jelenségekkel. Ez a kettős megközelítés leginkább az értékeléssel foglalkozó fejezetre jellemző.

A könyv erényei azokban a részekben mutatkoznak meg, amelyekben a szókincsnek a kommunikatív nyelvtanításban betöltött helyét, az aktív és a passzív szókincs kérdését tárgyalja (pl. II. 2.), illetve a felmérés ismerteti.

A szókincs a manapság általánosan alkalmazott, a kommunikációs kompetenciákra épülő nyelvtanítási módszerekben úgynevezett keresztkompetenciának számít, vagyis elsajátítása a szóban forgó kommunikációs készségek elsajátításának egyik összetevőjeként jelenik meg. A használatban lévő tankönyvek ennek megfelelően a megtanulandó szókincset általában kontextusban jelenítik meg, és többé-kevésbé törekednek arra, hogy a nyelvtanulók – az egyes feladatok során, különös tekintettel a szerepjátékokra, valamint a szövegértési és szövegalkotási gyakorlatokra – lehetőleg minél nagyobb mértékben aktívan is alkalmazzák.

A felmérés a Pécsen és Komlón élő 12–20 éves korosztályra terjedt ki a két város franciát tanító valamennyi intézményében: két általános iskolában, nyolc gimnáziumban és a Pécsi Tudományegyetemen végezték a vizsgálatot, összesen 948 tanuló részvételével, 2000 novembere és 2001 márciusa között. A szerzőt elsősorban az egyetemista korosztály, azon belül is a francia szakosok, azaz több-

ségükben a leendő nyelvtanárok érdekelték, azonban ahhoz, hogy a szókincs fejlődését folyamatában tudja megragadni, szükséges volt a korábbi szakaszokat is bevonni a vizsgálatba. A nyelvtanulás tartalma természetesen nem független a felhasznált tankönyvektől, ezért a szerző és munkatársai a két leggyakrabban használt nyelvkönyvből indultak ki a vizsgálat során (Pataki Pál: *Francia nyelvkönyv I–IV*. 1980; M. Soignet – A. Szabó: *France-Euro-Express I–III*. 1996–1999); megjegyzendő, hogy a régebbi tankönyvsorozat már nincs forgalomban. A kutatók elsősorban nem a szókincs kiterjedésére voltak kíváncsiak, hanem arra, hogy mennyire használható, mennyire változatos az elsajátított szóanyag, valamint hogy a tanulók mennyire tudnak bánni vele, illetve tipikusan milyen hibákat követnek el. Ez természetesen a nyelvtanári szemlélet jele: a tanítás perspektívájából nézve válik érdekessé, hogy mennyire strukturált a tanulók szókincese, mennyire változatos, vagyis képesek-e érzékelni a különböző regisztereket, és képesek-e különböző regiszterekben kifejezni magukat. A feltételezett szinteknek megfelelően 5 különböző nehézségű tesztet állítottak össze a passzív és az aktív szókinceset egyaránt mérő írásbeli feladatokkal, és ezeket csináltatták meg a tanulókkal. Az egyes szinteken a megoldók száma 41 és 339 között szóródott (legkevesebben a legnehezebb tesztet oldották meg), egy-egy csoport esetenként több különböző szintű tesztet is megoldott. Az eredmények értékelhetőségének biztosítására a kutatók a csoportokat a korosztályon kívül a francia nyelv tanulására fordított idő szerint is vizsgálták, a lebonyolításra pedig egységes körülményeket teremtettek. A javítás központilag, egységes útmutató alapján történt, a megfelelési küszöböt 50%-ban határozták meg. A könyv bemutatásának jelen keretei nem teszik lehetővé, hogy az eredményeket részletesen ismertessük, szívesen megemlítünk azonban néhány tanulságot, amely a statisztikai adatok elemzéséből leszűrhető. Általában jobban sikerültek a szó-listákhoz köthető feladatok (pl. adja meg a szó francia megfelelőjét, keressen

szinonimákat), mint a szókincs kontextusban való megjelenítését igénylők (pl. alkosson mondatokat a megadott szavakkal, egészítse ki a szöveget). Nézetünk szerint – amely a szerző nézete is – ez intő jel kell hogy legyen a nyelvtanárok számára: a szavak memorizálása önmagában nem fejleszti megfelelően a szókinceset, ezért erőteljesen törekedni kell a kontextusban való nyelvtanulásra, különösen az idősebb és haladóbb szintű nyelvtanulók esetében (ők teljesítettek legrosszabbul ezekben a feladatokban). Rendkívül érdekesek azok a diagramok, amelyek a teszteredményeket a nyelvtanulással eltöltött idő függvényében mutatják meg (pp. 85–7). A statisztika azt igazolja, hogy a teljesítmény szintje nem emelkedik a tanulásra fordított idővel egyenes arányban, pedig a közvélekedés szerint minél tovább és minél nagyobb óraszámban tanulunk, annál eredményesebb a nyelvtanulás. A számok arra utalnak, hogy miközben az alacsony óraszámú tanulók eredménye rosszabb, a magasabb óraszámú tanulóké nem feltétlenül jobb (a heti 3 órásk 55, a 4 órásk 66, a heti 15 órásk egyetemisták pedig 68%-os átlageredményt értek el). A tanulással töltött évek számának és az eredményeknek az összefüggéseiből kiviláglik, hogy a két legsikeresebb „évfolyam” a tíz és a hat éve tanulók csoportja volt, a legkisebb szórást az átlagon belül a hat éve tanulók eredményei mutatták. Minden jel arra mutat, hogy egy bizonyos időn túl a nyelvtanulást már nem feltétlenül érdemes folytatni: ugyanannak a nyelvnek a tanulása mintegy hat éven túl már nem olyan eredményes, csökken a motiváció, a tanulók esetleg más tantárgyra koncentrálnak energiáikat (megjegyezzük, hogy a felmérésben kizárólag olyan tanulók vettek részt, akik a francia nyelvet iskolai keretben tanulják).

A könyv utolsó fejezete értékes nyelvpedagógiai útmutató: rámutat azokra az utakra, amelyek a mai technikai lehetőségek között elvezethetnek a szókincs megkívánt fejlődéséhez. Az írott és beszélt nyelv különbségei, a kontrasztivitás, a különböző regiszterekben

és szójátékokban rejlő kreativitás rengeteg lehetőséget nyújt a szókincs fejlesztésére, amit példákkal, feladatokkal illusztrál a szerző. A cél világos: képessé tenni a diákokat arra, hogy nyelvtudásukat önállóan fejleszteni tudják. Ennek érdekében a tanárnak ki kell lépnie a szűken értelmezett nyelvtanításból, interdiszciplináris szemlélettel és differenciált módszerekkel kell rendelkeznie – ezt fogalmazza meg a könyv végkövetkeztetése, és ez a feladat áll a tanárképzés előtt is.

A könyvet részletes bibliográfia, illetve függelékben a felméréshez alkalmazott teszt-sorozat zárja.

Körmendy Mariann

D. Herberg – M. Kinne – D. Steffens:

Neuer Wortschatz. Neologismen der 90er Jahre im Deutschen

**K. Eichinger és P. Wiesinger (szerk.):
Schriften des Instituts für Deutsche Sprache**

M. Bd. 11. Walter de Gruyter: Berlin/
New York, 2004. 393 p.

A neologizmuskutatás sokáig nem játszott említésre méltó szerepet a német lexikográfiában. Az *Institut für Deutsche Sprache* [IDS] munkatársai foglalkoztak ugyan a fordulat éveinek szókincsével, de ennek a munkának a során sem jött létre a tudományos lexikográfia elvein alapuló neologizmus-szótár, mely kiegészítője lehetett volna a nagyszótáraknak. Csupán zsebszótár-formátumban megjelent szókincs-gyűjtemények (trendszótárak, csoportnyelvi szótárak stb.) mutatták be kivonatossan az új lexikát. A 90-es évek második felében az IDS vezető szervei elhatározták, hogy eleget tesznek dokumentációs feladatainak a neologizmusok és a neo-szemantizmusok tekintetében, és a germanista neologizmus-kutatást mint hosszú távú feladatot jelölték meg. Így jöhetett létre az első valódi neologizmus-szótár.

Doris Steffens a következő definíciót adja meg, amely alapján a lemmaszelekció megtörtént: „Neologizmus lehet egy új szó, egy új szóösszetétel vagy egy meglévő szó új jelentése, amely a nyelvfejlődés egy bizonyos szakaszában egy kommunikációs közösségekben keletkezik, elterjed, és a nyelvhasználók többsége egy bizonyos ideig újnak érzi, és nyelvi normaként általánosan elfogadja” [a recenzen fordítása]. Steffens a fogalom meghatározáshoz következetesen ragaszkodik, és a definíciót 2005-ben is majdnem szó szerint megismétli. Ugyanez a fogalom-meghatározás jelenik meg a szótár bevezetőjében is.

A neologizmus típusait a szerzők a kifejezésbeli (alaki) és tartalmi (jelentésbeli) jegyek bilaterális jellegéből vezetik le. A neologizmusok tehát azzal válnak ki a megszokott szókincsből, hogy vagy az alakjuk és a jelentésük, vagy csak a jelentésük alapján újnak tűnnek. Ezért a következő típusokat különböztetik meg a szótár előszavában: új lexéma, új frazeologizmus, új jelentés. Már 2001-ben Steffens pontosan körülhatárolta azt is, hogy mit ért „új”-on: „új” azt jelenti, hogy az adott szavak a vizsgálati időszak elején még nem tartoztak a köznyelvbe, de a vizsgálati időszak végén már többé-kevésbé elfogadottá váltak. Megemlíti, hogy egy év időszakán belül nehéz olyan nyelvi egységeket találni, amelyeket újnak és ugyanakkor már általánosságban elfogadottnak nevezhetünk.

A szótár viszonylag zárt és áttekinthető tárgyterülettel rendelkezik. 2002-ben lezártnak tekintették annak a szűken 700 neologizmusnak a leírását, amelyek a XX. század 90-es éveiben a szókincs általános nyelvi részében meghonosodtak. A szótár tárgyának tartományát a szótár címe is azonnal meghatározza: neologizmusok. Eszerint tehát a szótár egy nyelvű értelmező szótár. A szótár XML-kódolt szócikkeken alapszik, amelyeket az IDS neologizmus-kutatócsoportja kísérletként dolgozott ki 1999 és 2002 között az *ellexiko – Wissen über Wörter* nevű lexikai–lexikológiai információs rendszer keretén belül. A szócikkek internet-változatának átdolgozása nyomtatott szótárrá 2003-ban készült el.